

MÉDIÁ A KORUPCIA

Obsahová analýza s podporou počítačovej technológie Ako sa píše o korupcii na Slovensku

Andrej Školcak

Tento výskum sa zaoberá otázkou ako médiá informovali o prípadoch korupcie na Slovensku. Využitie počítačovej technológie na obsahovú analýzu umožnilo poskytnúť všeobecný prehľad o mediálnom pokrytí korupčných prípadov vo vybraných tlačových médiách na základe definovaných kritérií. Tento prístup pomohol o.i. zviditeľniť korupčné prípady, ktoré upadli do zabudnutia alebo boli podcenená tak širokou verejnosťou ako i analytikmi. Počítačová obsahová analýza tiež identifikovala niektoré korelácie medzi politickým spektrom (politikmi, politickými stranami), podnikateľským sektorom a korupciou.

Na druhej strane však nie je jasné, či korupčné prípady odhalené pomocou tejto metodológie odzrkadľujú zo spoločenského, politického, či hospodárskeho hľadiska tie najrelevantnejšie prípady korupčného správania.

Nekonzistentnosť je dôsledkom relatívne obmedzenej vzorky (založenej na deviatich kľúčových slovách) a tiež rozdelenia našej vzorky do troch časových období. Niektoré z analyzovaných prípadov spadali do dvoch, alebo aj všetkých troch časových období (napr. kauza MOKYS). Rozdelenie do časových období navyše kvôli medzinárodnému charakteru porovnávacieho rámca štúdie nezodpovedá zmenám vlády v SR, ani zmenám vlastníkov médií, hoci je zrejme, že nové vlády produkujú nové korupčné

škandály. Počítačová analýza taktiež nebola schopná vziať do úvahy niektoré špecifiká slovenského jazyka.

Čo je dôležitejšie, ani medzi expertmi na korupčné správanie neexistuje konsenzus o najrelevantnejších korupčných prípadoch na Slovensku, čo sa prejavilo aj pri rozhovoroch s novinármi a odborníkmi. Je preto možné zamýšľať sa nad výberom kritérií pre hodnotenie výkonu jednotlivých vlád v oblasti potlačania korupcie či kritérií používaných médiami pri výbere tém v ich mediálnom pokrytí korupcie.

Treba spomenúť, že metodológia bola prispôbená v dvoch dôležitých aspektoch. Použili sme prepracovanejšiu verziu algoritmu, ktorá priniesla presnejšie výsledky a doplnila štúdiu o manuálne spracovanú analytickú tabuľku, ktorá sprehľadňuje korelácie medzi kľúčovými aspektami vzťahov medzi politikou a podnikateľským sektorom a inými spoločenskými a politickými javmi.

Veľa pozornosti sme venovali možnostiam praktického využitia našich vedeckých zistení. Preto sme sa po úvodnej kapitole detailne venovali situácii na slovenskom mediálnom trhu. V čítanosti dennej tlače, vrátane sledovaných denníkov v tejto štúdií, je badateľný všeobecný negatívny trend.

Tiež sme poukázali na pozitívny dopad zahraničných vlastníkov médií a tých domácich vlastníkov, ktorí nemiešajú toto vlastníctvo so svojimi inými podnikateľskými aktivitami na schopnosť médií slobodne informovať o korupčnom správaní. Nedávne zmeny vo vlastníckej štruktúre médií naznačujú znepokojujúci trend oligarchizácie slovenských tlačových médií. Máme na mysli vstup veľkých miestnych finančných investičných skupín na trh tlačových médií, ktorých zámerom nie je primárne zarábať, ale mať prístup k skrytým nástrojom propagandy. Tieto zistenia sa úzko dotýkajú našej štúdie o mediálnom pokrytí korupcie v tlačových médiách, keďže denná tlač stálo zohráva dôležitú rolu vo verejnom diskurze.

Z hľadiska spoločenského a politického dosahu je slovenská verejná agora ovplyvnená najmä súhrou hlavnej súkromnej

televízie *Markíza*, čiastočne aj verejnej televízie a niektorých kľúčových denníkov, predovšetkým *Sme*. Je pravdou, že online priestor, vrátane blogerov, nemá zásadný spoločenský a politický dosah, pokiaľ obsah nie je z tohto média prevzatý tradičnými médiami. To však nestačí. Najskôr musí dôjsť k implicitnej spolupráci medzi kľúčovými nastavovateľmi mediálnej a inter-mediálnej agendy. Následne musí tlak médií a verejnosti trvať aspoň niekoľko dní. Napokon musí byť diskusia braná vážne politickými predstaviteľmi. Táto poznámka podčiarkuje znepokojenie nad zmenami vo vlastníctve kľúčového denníka *Sme*, ktorý patrí k nastavovateľom mediálnej a inter-mediálnej agendy a taktiež upozorňuje na príliš optimistické očakávania od online médií. Nie je preto postačujúce mať zabezpečenú slobodu prejavu, nepostačuje to na vytvorenie dostatočne silného verejného fóra, ktoré by malo silu vytvárať tlak verejnosti s reálnym dosahom v oblasti boja proti korupcii (či iných prešľapov).

Druhá kapitola sa zaoberá jazykovými a právnymi záležitosťami. V oblasti korupcie existujú aspoň tri identifikovateľné diskurzy. Prvý, zjednodušený novinársky diskurz často nerozlišuje medzi rôznymi druhmi korupčného zločinu. Právnický diskurz používaný políciou a prokuratúrou používa väčšie rozlíšenie, niekedy sa na označenie jedného korupčného prípadu dokonca používajú tri rôzne právnické pojmy, čo poukazuje na občasné zmätočné používanie pojmov, nezhodu či nejasnosti v definíciách špecifických právnických termínov. Existuje aj administratívny jazyk, napríklad Protimonopolný úrad používal špecifickú terminológiu na označenie kartelov, nekalých praktík, kolúzneho správania.

Mediálne spravodajstvo nielenže zjednodušuje opis korupčného správania, ale niekedy aj pletie a zamieňa pojmy. Zdôrazňujeme potrebu obozretnosti pri používaní niektorých pojmov, ktoré nasledujú v logickom slede: favoritizmus, konflikt záujmov (často prepojený na protekcionizmus), klientelizmus a nepotizmus/rodinkárstvo (slovenský jazyk bežne nerozlišuje pojmy nepotizmus a rodinkárstvo). Média vo všeobecnosti neodzrkadľujú presný výskyt týchto javov korupčného správania v spoločnosti.

„Korupcia“ bola najčastejšie používaným výrazom. Ďalšia analýza ukázala, že v štyroch sledovaných denníkoch bol najčastejšie používaným špecifickým pojmom „úplatok“ (28,7%). To naznačuje, že slovenské médiá často píšu o najzjavnejších, no pravdepodobne aj najmenej závažných formách korupčného správania. Favoritizmus bol na ďalšej priečke (3,5%) a spolu s klientelizmom (4,5%) (v miestnom kontexte skôr prezentovanom ako protekcionárstvom) a nepotizmom/rodinkárstvom (1,1%) predstavujú najvýznamnejšie spoločenské a kultúrne problémy na Slovensku. Provizia, ktorá bola tiež medzi najrozšírejšími

špecifickými pojmami (5%) označuje tak legálne ako i protizákonné správanie a preto jej častý výskyt mal len limitovanú analytickú hodnotu.

Hoci termíny ako „sprenevera“, „zneužitie právomocí“ a „nekalé praktiky“ (ako i ďalšie právnické termíny ako „poškodenie verejného záujmu“ predstavujú závažné problémy týkajúce sa veľkej korupcie a korupcie vo sfére štátnej a verejnej správy, patrili vo vybranej tlači medzi najmenej frekventované.

Tab. 1: Výskyt kľúčových slov (2004--2013)

	Frekvencia	%
Korupcia	26 944	55,3
Úplatok, podplácanie	13 997	28,7
Provizia	2 426	5,0
Konflikt záujmov	1 712	3,5
Klientelizmus	2 202	4,5
Sprenevera	338	0,7
Rodinkárstvo (Nepotism, Familism)	558	1,1
Zneužitie postavenia/moci , poškodzovanie verejného záujmu	352	0,7
Kartel	158	0,3
Spolu	48 687	100,0

Pri výskume slovných asociácií sa ukázalo, že pojem korupcia sa najčastejšie viaže s pojmami *politická strana*, *minister* a *vláda*, čo jasne poukazuje na centrálnu rolu politiky v korupčnom správaní a boji proti korupcii v krajine. Je zaujímavé, že strana SNS sa v našej vzorke nevyskytla, hoci bola účastná viacerých korupčných škandálov.

Ďalším problémom bola reprezentácia dvoch medzinárodných politických predstaviteľov – Berlusconiho a Putina. Prezident a bývalý premiér Ruska Vladimir Putin nerezonuje v slovenských médiách v spojitosti s korupciou (na rozdiel od jeho vlastnej krajiny). Berlusconi je naopak pertraktovaný predovšetkým v tejto súvislosti.

Najzaujímavejšie slovné asociácie sa viažu na slovo „úplatok“. Viažu sa k nemu v médiách dve mená, jedno sa dotýka prípadu, ktorý skončil po desiatich rokoch udelením podmieneného trestu kvôli zdĺhavosti súdneho procesu. V druhom prípade si vinník za nižší korupčný prečin odsedel plný trest. Tieto prípady poukazujú na zdĺhavú a morálne problematickú cestu k spravodlivosti na Slovensku. Tieto prípady však nepatrili k najzávažnejším korupčným zločinom na Slovensku, no pravdepodobne predstavujú najrozšírenejšiu typickú formu korupcie – branie úplatkov (ako sa to bežne verejnosťou vníma), predovšetkým verejnými predstaviteľmi.

Analýza skúmala prepojenie kvantity a kvality článkov na politické dianie, teda najmä v spojitosti s národnými a miestnymi voľbami. Počas volebných období v rokoch 2006, 2010 a 2012 skutočne došlo k nárastu v kvantite článkov

o korupcii. K nárastu došlo predovšetkým počas vlády Ivety Radičovej, ktorá sa zaslúžila o boj proti korupcii. Z ďalších mediálnych správ, ako i z medzinárodných protikorupčných štatistík je zjavné, že tento zápas bol neúspešný až samodeštruktívny. Protikorupčná iniciatíva bola zatienená vnútrostraníckym protekcionárstvom, ktoré premiérka nedokázala úspešne odbúrať.

Prvá Ficova koalíčná vláda (2006-2010) bola z pohľadu obmedzeného množstva spravodajstva o korupcii vcelku úspešná.

Tab. 2: Počty článkov podľa vlád

Obdobie	Dni	počet/100 dní				
		Sme	NČ	Pravda	HN	Priemer
1.1.2004-3.7.2006	915	9,62	4,26	7,32	6,89	7,02
4.7.2006.-7.7.2010	1465	9,22	2,80	4,78	4,37	5,29
8.7.2010-3.4.2012	636	10,22	2,99	8,49	6,45	7,04
4.4.2012-31.12.2013	636	9,75	1,26	4,72	3,77	4,87

Výnimočným prípadom je kauza Gorila, ktorá obsadila mediálny priestor v rokoch 2011-2012.

Najviac článkov o korupcii v sledovanom období (2004-2013) sa objavilo v liberálnom stredo-pravom denníku *Sme*.

V porovnaní orientácie jednotlivých denníkov sa ukázalo, že *Sme* malo náchylnosť pričasto používať termíny v spojení s ľavicovo orientovanou stranou Smer-SD a jej partnerov. Podobne sa ukázalo, že ľavicovo-liberálna *Pravda* na rozdiel od ostatných troch denníkov obsahovala väčší počet všeobecných pojmov týkajúcich sa politiky a politických pozícií. Vzhľadom na dĺžku skúmaného obdobia sa im však nedá pripísať konkrétna stranícka orientácia.

Pravda a *Nový čas* sa častejšie venovali pojmom týkajúcim sa miestnej, komunálnej a regionálnej politiky, kde sa tiež nedala určiť konkrétna politická orientácia. *Hospodárske noviny*, *Pravda* a *Nový Čas* sa tiež viac venovali témam európskych inštitúcií, zákonodarstva a vzťahov. *Hospodárske noviny* neprekvapivo najčastejšie používali slová vzťahujúce sa na právne, ekonomické a podnikateľské javy. Tabloid *Nový Čas* zas viac používal slová a mená týkajúce sa zločinu (vrátane korupčného zločinu) a polície a súdnictva.

Na interpretáciu prípadu Slovenskej republiky sa dobre hodila Entmanova teória škandálov. V tomto priestore existuje niekoľko národných médií určujúcich agendu (najmä *Sme*, *Nový Čas* a *TV Markíza* a verejnoprávna *STV*), ktoré majú aj slabší efekt určovania inter-mediálnej agendy. Ak tieto médiá konajú súčinne a počas dlhšieho obdobia trvania škandálu,

politici väčšinou (najmä ak mediálne spravodajstvo obsahuje kontroverzné dôkazy) reagujú odvolaním či odstránením obvinených kolegov z dohľadu verejnosti a/alebo menej často podporujú prešetrenie prípadu políciou či prokuratúrou. Závisí to však predovšetkým od politických rozhodnutí a všeobecného postoja a politiky voči obvineniam z korupčného správania. Dôležitú rolu zohrávajú predstavitelia opozície, ak sa venujú zviditeľňovaniu nejakého prípadu, je oveľa väčšia pravdepodobnosť, že k vyššie uvedeným dôsledkom dôjde.

Z analýzy je tiež zjavné, že zodpovedné orgány sa zaoberajú len malou časťou korupčných prípadov vo verejnom sektore. Existuje nedokonalý prienik medzi vyššou či nižšou mierou mediálneho pokrytia korupčného prípadu a viac či menej intenzívnym konaním proti korupcii zo strany zodpovedných orgánov.

Počítačová analýza je užitočná na analýzu interakcií medzi korupčným správaním a médiami na národnej, veľmi všeobecnej úrovni. Je zrejme relevantnejšia pre medzinárodnú komparáciu. Napriek tomu môže priniesť dôležité výsledky, či skôr indikátory pre dlhodobjšie historické a širšie perspektívy. Je teda užitočným analytickým nástrojom najmä pre publikum, ktoré nie je oboznámené s miestnym vývojom alebo výskumníkov z iných vedeckých oblastí (sociológov, politológov, a i.) a v budúcnosti pre historikov. V každom prípade, najkľúčovejšiu časť analýzy tvorí dôsledný rozbor a interpretácia dát.

Prehľad akademickej literatúry odhalil mätúce a rozporné výsledky ohľadom potenciálneho dopadu mediálneho spravodajstva o korupcii na dobrú správu spoločnosti a na vnímanie korupcie verejnosťou – aspoň v krátkom časovom období. Ďalšia problematická otázka vyvstala z dôvodu chýbajúceho vzťahu medzi vnímaním korupcie tak, ako bola zachytená médiami, skutočnou mierou korupcie v krajine a dôverou voči mediálnemu spravodajstvu o korupcii v politickom i verejnom sektore. Na Slovensku navyše neexistuje žiadna korelácia medzi slobodou tlače a mierou korupcie. Je teda zjavné, že ostáva mnoho otvorených problémov hodných ďalšieho skúmania.

